

УДК 338.32

Найда Андрій Васильович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Одеський державний аграрний університет
ORCID 0000-0002-6371-1382
andrew.od2017@gmail.com

Чигіна Христина Сергіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності
071 «Облік і оподаткування»
Одеський державний аграрний університет
kristina-chigina@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Анотація

У статті розкриваються науково-методичні аспекти аналізу основних засобів в діяльності сільськогосподарських підприємств. Визначено основні завдання та етапи процесу аналізу основних засобів.

Узагальнено наукові підходи різних науковців щодо виділення груп показників щодо проведення аналізу основних засобів. Сформовано систему показників для аналітичного дослідження оцінки використання основних засобів, що передбачає три групи показників: група показників оцінки технічного стану (відтворення) основних засобів, група узагальнюючих показників та група часткових показників. Визначено, що запропонована група показників оцінки основних засобів доцільна для використання як на рівні підприємства, так і галузі та держави в цілому. Обґрунтовано напрями підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві.

***Ключові слова:** основні засоби, знос, первісна вартість, залишкова вартість, аналіз, оцінка, показники, ефективність.*

UDC 338.32

Naida Andrii V.,
PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Odessa State Agrarian University
ORCID 0000-0002-6371-1382
E-mail: andrew.od2017@gmail.com

Chygina Khrystyna S.,
a student of higher education in a specialty
071 «Accounting and taxation»
Odessa State Agrarian University
kristina-chigina@ukr.net

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE ANALYSIS OF FIXED RESOURCES

Abstract

The article reveals the scientific and methodological aspects of the analysis of fixed assets in the activity of agricultural enterprises. The main tasks and stages of the process of analysis of fixed assets are defined.

The scientific approaches of various scientists regarding the allocation of groups of indicators for the analysis of fixed assets are summarized. A system of indicators has been formed for the analytical study of the assessment of the use of fixed assets, which provides for three groups of indicators: a group of indicators for assessing the technical condition (reproduction) of fixed assets, a group of generalizing indicators and a group of partial indicators. The improved system of indicators for the assessment of fixed assets can be used both for the analysis of the process of managing the technical update of fixed assets at enterprises, and on the scale of the industry or the country for the evaluation of the innovative potential management system.

***Conclusions.** The use of this system of indicators will contribute to the objectivity of the assessment of the process of the movement of fixed assets not only at enterprises, but also in the industry as a whole. The concretization and differentiation of the coefficients of input, renewal, liquidation and disposal of fixed assets will allow not only to carry out a quantitative assessment, but also to objectively evaluate the qualitative measurements of the features of the movement of fixed assets at enterprises. Comprehensive research using the listed groups of indicators will help regulate the processes of technical renewal at the macro level and reveal hidden production potential.*

***Key words:** fixed assets, depreciation, initial cost, residual value, analysis, evaluation, indicators, efficiency.*

Вступ. В умовах сучасного ведення господарської діяльності підприємства ефективність його розвитку залежить від забезпеченості основними засобами. Основні засоби виступають основною складовою виробничого потенціалу будь-якого підприємства. Відповідно важливим моментом є здійснення аналізу основних засобів на підприємстві, від ефективності та інтенсивності використання яких залежить якість роботи, конкурентоспроможність продукції та результати фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань щодо проведення аналізу основних засобів приділено уваги в працях відомих вітчизняних та закордонних вчених-економістів, зокрема: М.Д. Білик, Н.М. Бондар, М.С. Герасимчук, В.М. Мельник, О.В. Павловська, С.Ф. Покропивний, Г.В. Савицька, В.К. Савчук та інші. Слід відмітити, що науковці використовують різні методичні підходи для аналізу основних засобів. В умовах динамічності функціонування підприємств та загострення конкурентної боротьби важливим аспектом є формування оптимальної методики аналізу основних засобів для прийняття ефективних управлінських рішень, що зумовлює необхідність подальших досліджень.

Тому **метою статті** є дослідження методичних підходів аналізу основних засобів підприємства та напрямів їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні засоби формують матеріально-технічну базу виробництва та є невід’ємною складовою технологічних процесів на підприємстві. У науковій літературі сутність основних засобів розглядається з різних аспектів, зокрема економічного та облікового. Крім того, трактування поняття «основні засоби» розкрито у нормативно-правових актах України та Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку. Враховуючи різні підходи, сформовано ключові ознаки визначення сутності поняття «основні засоби» та представлено на рис. 1.

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства та отримання позитивного фінансового результату виробничо-господарської діяльності важливо здійснювати аналіз ефективності використання основних засобів.

Аналіз – це один із методів дослідження, що вивчає детально предмет, його ознаки та властивості [2]. Використання різних способів аналізу дозволяє визначити сутність, динаміку зміни й розвитку явищ і процесів, зокрема економічних, політичних, соціальних, технологічних, природних та інших.

Здійснення аналізу використання основних засобів на підприємстві потребує формування основних завдань та етапів здійснення даного процесу, а також узагальнення науково-методичних підходів оцінки основних засобів і формування оптимальної системи показників відповідно.

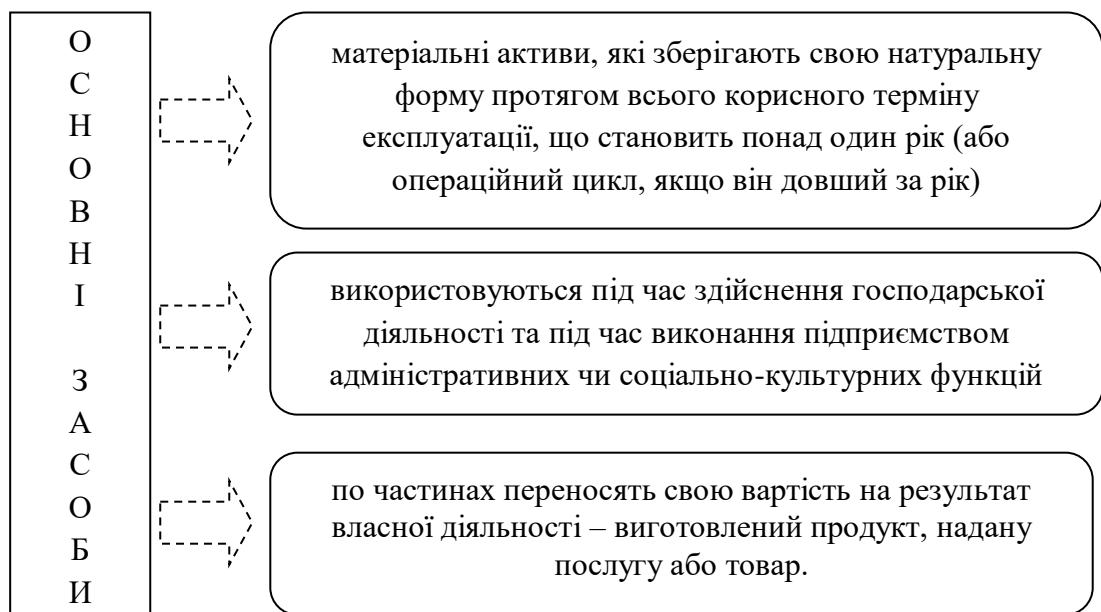

Рис 1. Ключові ознаки визначення сутності поняття «основні засоби»

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

Тому серед пріоритетних завдань аналізу використання основних засобів підприємства можна виділити:

- визначення особливостей умов виробництва, специфіки ведення господарської діяльності та використання основних засобів на фінансово-економічні показники діяльності підприємства;
- дослідження складу, структури та динаміки основних засобів;

- визначення показників оцінки технічного стану (відтворення) основних засобів;
- оцінка ефективності використання основних засобів на основі узагальнюючих показників;
- обґрунтування напрямів щодо поліпшення використання основних засобів на підприємстві [3, с. 114].

Селіванова Н.М виділяє ряд принципових положень, які передбачає методика аналізу використання основних засобів, зокрема:

- функціональна корисність основних засобів зберігається протягом декількох років, тому витрати з їх придбанням і експлуатацією розподілені в часі;
- момент фізичної заміни основних засобів не співпадає з моментом їх вартісного заміщення, у результаті чого можуть виникнути втрати і збитки, що зменшують фінансові результати діяльності підприємства;
- ефективність використання основних засобів оцінюється по різному залежно від їх виду, належності, характеру участі у виробничому процесі, а також призначення [4, с. 99].

Послідовність проведення аналізу основних засобів представлено на рис.

2.

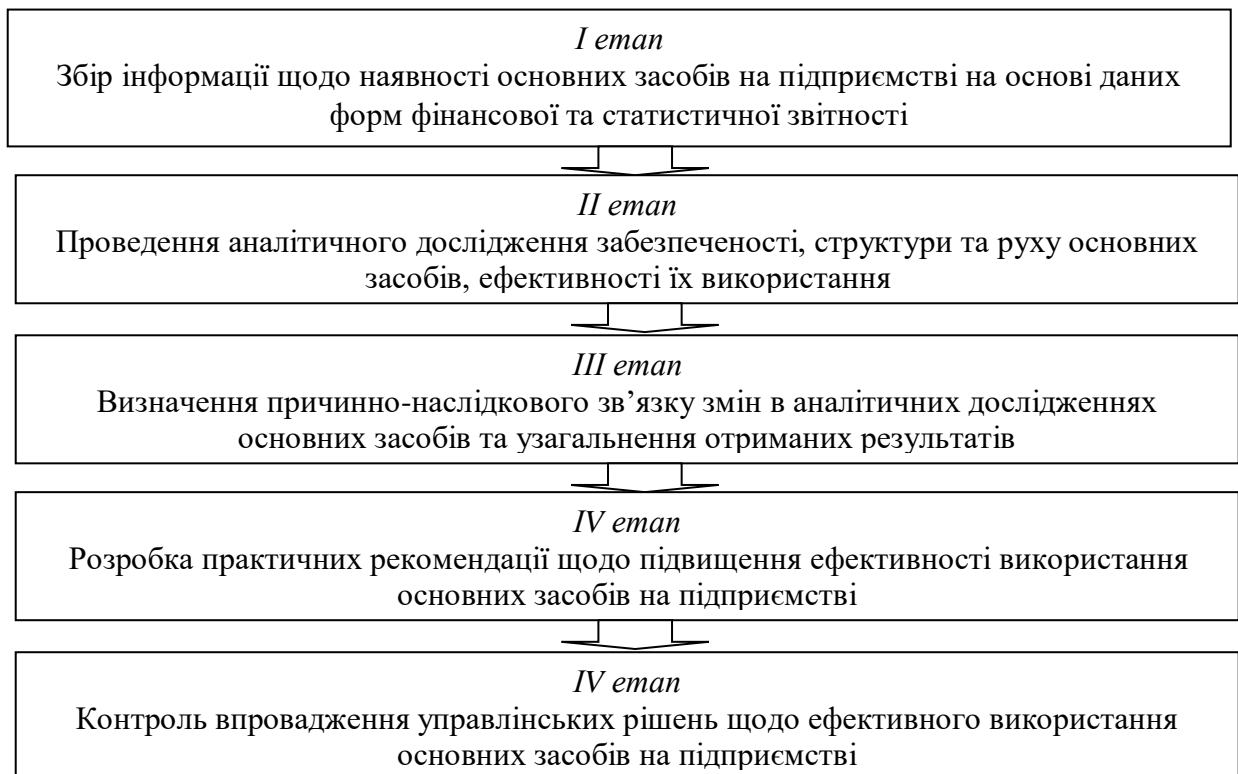

Рис 2. Етапи проведення аналізу основних засобів

Джерело: узагальнено авторами на основі [4]

При проведенні аналітичного дослідження динаміки, складу і структури основних засобів визначають:

– середньорічну вартість основних засобів і динаміку її зміни за досліджуваний період (3,5,7 років);

– причини збільшення вартості основних засобів (наприклад, збільшення внаслідок переоцінки основних засобів не є позитивною тенденцією; до числа позитивних можна віднести перевищення темпів зростання вартості виробничих основних засобів над темпами зростання вартості невиробничих засобів);

– темпи зміни вартості основних засобів з динамікою зростання вартості продукції або обсягів виробництва в натуральному вираженні.

Для характеристики структури основних засобів, їхньої зміни в динаміці використовують вартісні показники. Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» визначається вартість, що амортизується - початкова або переоцінена вартість не обігових активів за відрахуванням їхньої ліквідаційної вартості. Структура основних засобів – це питома вага вартості окремих видів (груп) основних засобів у їхній загальній вартості, вираженої у відсотках.

Основними завданнями аналізу стану основних засобів є:

– вивчення структурного складу і руху основних засобів, ступеня оновлення, вибуття і технічного стану фондів – для цього розраховуються коефіцієнти оновлення, вибуття, приросту, зносу;

– вивчення факторів, які впливають на ефективність використання основних засобів;

– розрахунок показників капіталовіддачі і капіталомісткості;

– виявлення ступеня впливу факторів, вивчення ефективності використання основних засобів в часі і по потужності – коефіцієнти екстенсивності / інтенсивності завантаження.

Аналізуючи наукові підходи та плюралізм думок щодо оцінки ефективності використання основних засобів, можна виділити певні суперечності. В працях Покопривного С.Ф., Круша П.В., Федорової В.А. [5, 6, 7] зазначається, що ефективність використання основних засобів слід аналізувати за допомогою двох груп системи показників: до першої групи слід віднести показники ефективності відтворення основних засобів; до другої групи показники відносяться показники використання основних засобів. Тоді як Склярєнко В. К. та Прудників В. М. виділяють цілий ряд показників для оцінки ефективності використання основних засобів, які можна згрупувати в:

– групу показників, що характеризують інтенсивність використання основних засобів;

– групу показників, що характеризують екстенсивність використання основних засобів;

– групу показників інтегрального використання основних засобів;

– групу узагальнюючих показників використання основних засобів, які характеризують ремонтні аспекти використання їх в цілому по підприємству [8].

Череп А.В. виділяє три групи показників для оцінки ефективності використання основних засобів – це:

- 1) показники технічного стану (відтворення) основних засобів;
- 2) узагальнюючі показники використання основних засобів;
- 3) часткові показники використання основних засобів [9].

Слава-Продан С.С. та Гече С.Ф. пропонують ввести в формули часового параметру t , що дає змогу сприймати дані показники як елементи часових рядів та застосувати методи прогнозування [10, с. 120]. Тепер можна оцінювати технічний стан основних засобів конкретного підприємства у момент часу $n+\tau$, де τ – крок прогнозування ($\tau \in \{1,2,\dots\}$).

Следь О.М. пропонує проводити аналіз основних засобів з використанням двох груп показників:

- показники формування основних засобів
- показники використання основних засобів [11, с. 204].

Узагальнюючи наукові надбання, нами було узагальнено та сформовано трьох групову систему показників для комплексного аналітичного дослідження основних засобів, що дозволить швидко та якісно провести аналіз основних засобів (табл. 1).

Таблиця 1.

Показники аналітичного дослідження оцінки основних засобів

№ з/п	Назва показника	Формула	Пояснення абревіатури
Група показників оцінювання технічного стану (відтворення)			
1	показник відновлення основних засобів у момент часу t	$K_{\text{відн}}^t = \frac{OZ_{\text{відн}}^t}{OZ_{\text{кн}}^t}$	де $OZ_{\text{відн}}^t$ - вартість основних засобів, які були введені у момент часу t , $OZ_{\text{кн}}^t$ вартість основних засобів в кінці періоду t
2	показник вибуття основних засобів у момент часу t	$K_{\text{виб}}^t = \frac{OZ_{\text{виб}}^t}{OZ_{\text{нн}}^t}$	де $OZ_{\text{виб}}^t$ вартість основних засобів, які вибули у момент часу t , $OZ_{\text{нн}}^t$ вартість основних засобів на початок періоду t
3	показник інтенсивності відновлення основних засобів у момент часу t	$K_{\text{інтввідн}}^t = \frac{OZ_{\text{виб}}^t}{OZ_{\text{нн}}^t}$	
4	показник зносу основних засобів у момент часу t	$K_{\text{знос}}^t = \frac{OZ_{\text{зн}}^t}{OZ_{\text{перв}}^t}$	Де $OZ_{\text{зн}}^t$ загальна (накопичена) сума зносу основних засобів у момент часу t , $OZ_{\text{перв}}^t$ первісна (балансова) вартість основних засобів у момент часу t
5	показник якості оновлення основних засобів у момент часу t	$K_{\text{яо}}^t = \frac{OZ_{\text{нов}}^t}{OZ_{\text{введ}}^t}$	де $OZ_{\text{нов}}^t$ - вартість нових основних засобів, які були введені у момент часу t , $OZ_{\text{введ}}^t$ загальна вартість основних засобів, що введені в кінці періоду t
6	показник структури вибуття основних засобів	$K_{\text{св}}^t = \frac{OZ_{\text{лік}}^t}{OZ_{\text{виб}}^t}$	де $OZ_{\text{лік}}^t$ вартість ліквідованих основних засобів, які були введені у момент часу t , $OZ_{\text{виб}}^t$ загальна вартість основних засобів,

			що вибувають в кінці періоду t
Група узагальнюючих показників			
7	Капіталовіддача	$KB^t = \frac{OP^t}{OZ^t}$	де OP^t - обсяг виробництва продукції (у грн.) за рік t, OZ^t – середня вартість основних виробничих засобів підприємства за рік t
8	Капіталомісткість	$KM^t = \frac{OZ^t}{OP^t}$	
9	капіталоозброєність	$KO^t = \frac{OZ^t}{\overline{Ч}_{ен}^t}$	де, $\overline{Ч}_{ен}^t$ – середня чисельність виробничого персоналу за відповідний рік
10	Рентабельність	$P_{oz}^t = \frac{\Pi_{чист}^t}{OZ^t}$	де, $\Pi_{чист}^t$ – чистий прибуток підприємства за період t
Група часткових показників			
11	коефіцієнт екстенсивності	$K_{екст}^t = \frac{T_{ф}^t}{T_{план}^t}$	де $T_{ф}^t$ фактичний час використання обладнання (транспорт) за період часу t; $T_{план}^t$ плановий фонд роботи обладнання (транспорт) за період часу t
12	коефіцієнт інтенсивності	$K_{инт}^t = \frac{OP_{год}^t}{\Pi T_{год}^t}$	де $OP_{год}^t$ фактично вироблена кількість продукції (кількість перевезень) за період t; $\Pi T_{год}^t$ годинна потужність обладнання (транспорт) за період t.
13	інтегральний коефіцієнт	$K_{интегр}^t = K_{екст}^t * K_{инт}^t$	
14	коефіцієнт змінності	$K_{зм}^t = \frac{\sum MZ^t}{Q^t}$	де $\sum MZ^t$ сума машинно–змін, відпрацьованих обладнанням (транспорт) за період t, Q^t загальна кількість устаткування за період t.

Джерело: узагальнено авторами на основі [9, 10, 11]

Удосконалена система показників оцінки основних засобів може знайти своє застосування як для аналізу процесу управління технічним оновленням основних засобів на підприємствах, так і в масштабах галузі або країни для оцінки системи управління інноваційним потенціалом. Використання даної системи показників сприятиме об'єктивності оцінки процесу руху основних засобів не тільки на підприємствах, а й загалом по галузі. Конкретизація та диференціація коефіцієнтів введення, оновлення, ліквідації і вибуття основних засобів дозволять не тільки провести оцінку кількісному вимірі, але й об'єктивну оцінити якісні виміри особливостей руху основних засобів на підприємствах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підвищення ефективності використання основних засобів означає, що на кожній окремої одиниці основних засобів перероблятиметься більша кількість сировини, за

умов стабільності інших факторів скорочується потреба в засобах праці, а також зменшуються витрати живої праці та змінюється співвідношення між живою й уречевленою працею. Підвищення рівня ефективності використання основних засобів сприятиме збільшенню виробництва матеріальних благ без додаткових капітальних вкладень, відбуватиметься макроекономічний ефект, тобто буде прискорюватися темпи виробництва, що супроводжуватиметься економією витрат на відтворення основних засобів і зниженням собівартості виробництва.

Таким чином, застосування запропонованих груп показників в межах підприємства, галузі, а також економіки держави загалом буде мати позитивне значення. Адже комплексне дослідження за допомогою перелічених груп показників допоможе в регулюванні процесів технічного оновлення на макрорівні та виявляти прихований виробничий потенціал.

Список використаних джерел:

1. Жадан Т.А., Лозова Н.В. Економічна сутність основних засобів підприємства: обліковий аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 8. С. 1112-1116.
2. Аналіз. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://cutt.ly/b00PwqU> (дата звернення 10.10.2022 р.)
3. Мулик Т.О., Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2020. №6 С. 113-122
4. Селіванова Н.М., Ткаченко Ю.В., Попко Я.О. Особливості методики проведення аналізу основних засобів підприємства. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті» (Одеса, 5-9 грудня 2016 р.). 2016. С. 98-102.
5. Економіка підприємства : підручник / за ред. С. Ф. Покропівного. Київ: КНЕУ, 2008. 528 с.
6. Круш П. В. Капітал на основні засоби підприємства : навч. посіб. для вузів. Київ: Центр навч. літ. , 2008 166 с.
7. Федорова В. А., Соловйова О.А. Економіка підприємства та міжнародних компаній: навч. посіб. для вузів. Київ: Центр навч. літ., 2008. 416 с.
8. Скляренко В.К., Прудників В. М. Економіка підприємства: підручник. Мелітополь: ИНФРА М., 2006. 528 с.
9. Череп А. В., Клименко А. А. Ефективність використання основних фондів підприємства URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_6/files/ekon_06_09_43_Cherep_Klimenko.pdf
10. Слава-Продан С.С., Гече С.Ф. Оцінювання ефективності використання основних засобів промислових та автотранспортних підприємств. Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. №33. С. 119-123

11. Следь О. М. Удосконалення системи показників оцінки оновлення основних засобів виробництва. Економічний аналіз : зб. наук. праць. 2013. Том 14. № 3. С. 203-210.

References:

1. Zhadan T.A., Lozova N.V. (2015) Economic essence of fixed assets of the enterprise: accounting aspect. Global and national economic problems, vol. 8. pp. 1112-1116 [in Ukrainian].
2. Analysis. Material from Wikipedia - the free encyclopedia. URL: <https://cutt.ly/b00PwqU> (access date 10.10.2022) [in Ukrainian].
3. Mulyk T.O. (2020) Analysis of fixed assets of the enterprise: methodical and practical aspects. Accounting, analysis and audit. vol. 6, pp. 113-122 [in Ukrainian].
4. Selivanova N.M., Tkachenko Yu.V., Popko Ya.O. (2016) Peculiarities of the method of analysis of the company's fixed assets. Materials of the VII International Scientific and Practical Internet Conference "Problems of the Market and Development of the Regions of Ukraine in the XXI Century" (Odesa, December 5-9, 2016). pp. 98-102. [in Ukrainian].
5. Enterprise economics: a textbook (2008) / edited by S. F. Pokropynyi. K.: KNEU. 528 p. [in Ukrainian].
6. Krush P. V. (2008) Capital for the fixed assets of the enterprise: training. manual for universities. Kyiv: Education Center. summer, 166 p. [in Ukrainian].
7. Fedorova V. A., Solovyova O. A. (2008) Economics of the enterprise and international companies: teaching. manual for universities. Kyiv: Education Center. lit., 416 p. [in Ukrainian].
8. Sklyarenko V.K., Prudnikov V.M. (2006) Enterprise economics: textbook. Melitopol: INFRA M., 528 p. [in Ukrainian].
9. Cherep A. V., Klimenko A. A. Effectiveness of the use of fixed assets of the enterprise URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_6/files/ekon_06_09_43_Cherep_Klimenko.pdf [in Ukrainian].
10. Slava-Prodan S.S., Geche S.F. (2011) Evaluation of the efficiency of the use of fixed assets of industrial and motor transport enterprises. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. vol. 33. pp. 119-123 [in Ukrainian].
11. Sled O. M. (2013) Improvement of the system of indicators for the evaluation of the renewal of fixed assets of production. Economic analysis: coll. of science works. Vol. 14. No. 3. pp. 203-210. [in Ukrainian].